

A színes papír történetéből 2. A nyomómintás papír

Előző írásunkban említettük, hogy már a morva asszonyok – kifinomult munkájukkal, választékos színeikkel, elegáns görgetőikkel, ösztönös találmányosságú mintáikkal – művészi rangra emelték a könyvkötészetben használt Herrnhuter stílusú színes papírok díszítését. A csirizes festési technikában jártasok számára kézenfekvő volt a kelmefestésből rég ismert nyomódúcok (1. sz. kép) – deszkatömbökbe ütögetett rézszöges (lemezes) nyomófák – papíron történő alkalmazása is (2. sz. kép). Innen a *nyomómintás* megnevezése az ilyen típusú papíroknak. Idegen nyelvű megnevezésük is erre utal: *Mo-*

deldruckpapier (ném.), *Kattunpapier* (ném., kattun, cotton = pamutszövet), *Sitzpapier* (ném., kreton, karton), *block-printed paper* (ang.), *chiyogami* (jap.), *karakami* (*kata-gami*, jap.) Ezen utóbbit, mint stencilező eljárást, a kimonók festésénél alkalmazták előszeretettel.

Távol-Keleten – manufaktúrális szinten – ma is használt kelmefestési eljárásokat átvéve, Európában is ismertté és gyakorlattá vált a kékfestő néven ismert anyagfestési módszer. Kezdetben ezek egyszerű mintázatú – vonalas, pöttyös, gyakran geometriai (kis háromszögek, rombuszok, négyzetek) –, keményfából, kiégetett agyagból vagy fémből készült nyomómintáinak egyszerű, *egyszínű lenyomatai* (3. sz. kép) adták a mintát a fehér, esetleg a már előfestett papíron. Ha a papíron kialakuló minta a dúcba mélyített részekből származott, akkor negatív dúcra (4. sz. kép), ha pedig a kiemelkedő részekből, akkor pozitív dúcra (5. sz. kép) beszélünk. Ezt követte ugyanazon nyomóminta többszöri – kissé eltolt vagy (más szögű) fordított irányú, más és más színnel történő – alkalmazása (6. sz. kép). Így születtek az egyszerűségükben is szép, mértani mintákat felsorakoztató *kétszínű nyomatok*.

A következő lépés a bonyolultabb mintáknak (7. sz. kép) és a *többszínnyomatú* (8. sz. kép) festésnek is helyet adott. Ez esetben mintaelemenként vagy színenként más és más nyomó-

7

8

9

10

mintát (dúcot) kellett használni. Pl.: egyik a virág szárának és levelének a nyomatát adta, míg a másik a virágot (9. sz. kép). Ehhez nagyban hozzájárult a különböző, más és más összetételű – főleg a szerves alapú – festékek megjelenése és használata is. A XIX. század, de főként annak második fele jellekedett az új festékek (anilin, fenol, antracén) és új színek felfedezésében és alkalmazásában. A változatos, gazdag mintakincs kialakulását nagyban támogatta a barokk stílus burjánzó ízlésvi-

lága. A fejlődés itt is az egyszerűbb mintáktól történt az összetettebbek felé, de mindig a mesterek tudásától és ízlésétől függött alakulásuk. A művészi érzékel és jó ízléssel megáldott könyvkötők igyekeztek harmóniát teremteni a bekötendő könyvttest és kötése közt. Ez a kötéstáblákat borító papírok, az előzéklapok és a metszés közti szín- és mintavilág összhangját jelentette.

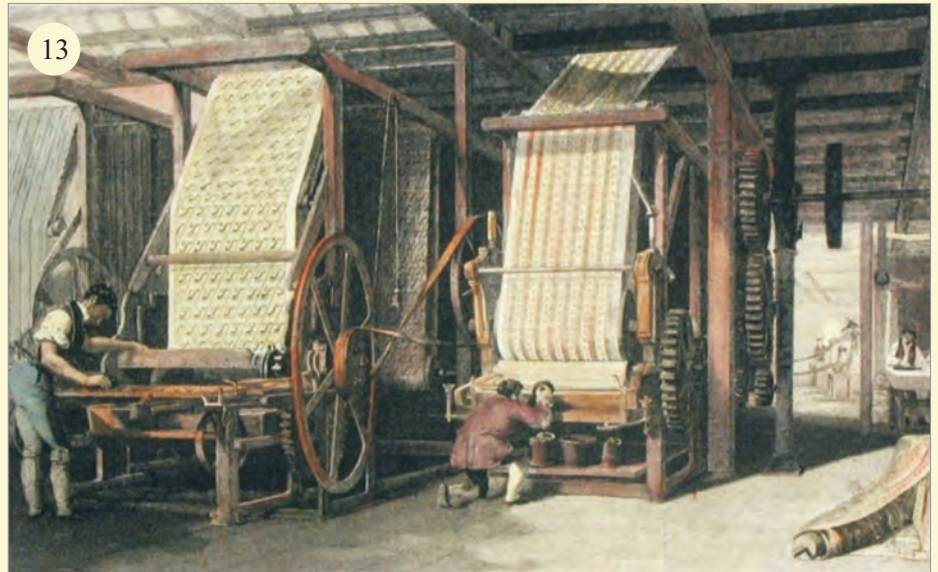
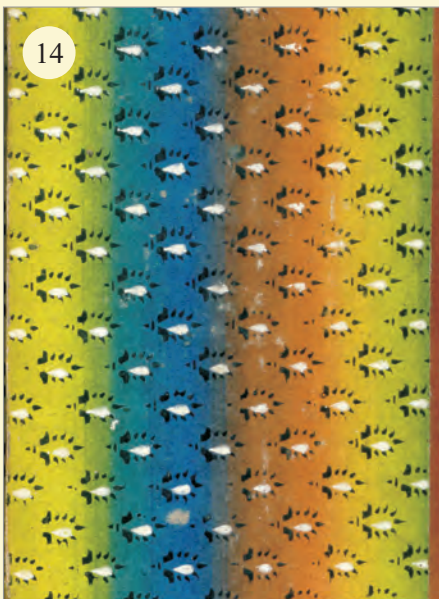
A színespapír-gyártásnak lendületet adott a belsőtér-díszítési eljárások ál-

11

talános elterjedése a XVIII-XIX. században. A drága bőr- és szőtt kelmetapétákat (gobelin) felváltották a polgárjogot nyert, olcsóbb és szélesebb skálájú *papírtapéták* (10. sz. kép). A különböző – sokszor rangos és nagynevű – német, osztrák (Wilhelm Knepfer, Michael Spörlin), francia (Délécourt et Cie, XIX. sz.; J. B. Réveillon, 1725–1811, mindkettő Párizsban), holland, angol és amerikai műhelyek versengtek a vásárlók kegyeiért, és a színes tapétapapír előállítására hamarosan manufaktúrává, iparrá nőtte ki magát (11. sz. kép). Különösen szép és minőségi papírtapétákat állított elő az angol William Morris (1834–1896). A minták alapján ezek a papírok többnyire beazonosíthatóak, ugyanis a nyomófaikat sokszor nemzedékeken keresztül – akár napjainkig – őrizték és használták.

A könyvkötők nem idegenkedtek a papírok felhasználásától sem. Általában a könyvek (kis) mérete és a kötetábláikon használt festett papírok (nagy) mintázatának aránytalansága, vagy a papír vastagsága utal az eredetileg falra tervezett, méretesebb mintázatú tapétapapírok használatára. A könyvkötészeti célra használt színes papírok a szokásban levő ív nagyság(ok)ban készültek. Az egyszerűbbeket a könyvkötők is el tudták készíteni, a bonyolultabbakat vásárolták ők is. Martin Engelbrecht (1684–1756) augsburgi metsző illusztrációja (12. sz. kép) híven ábrázolja a színes papírok sokféleségét. A teljesen színes papírba öltöztetett hölgy mustrái közt jól kiemelhetők a nyomódúccal készítették is. A kézi nyomódúccok használatát a XIX. században felváltotta a papírok gépi festése. A nyomdatechnika fejlődése lehetővé tette ezt, kezdve az ötletes szer-

kezetű egyszerű gépektől, különösen a rotációs nyomdagépek elterjedéséig (13. sz. kép). A divatirányzatok váltakozása is sok új megoldást hozott a papírok festésében. Így jelentek meg pl. a színek szivárványjellegű átmenetét utánzó „*irisz*” vagy irizáló papírok (14. sz. kép). A használt dúccok, majd a későbbi nyomóminták, lemezek metszői, vésnőkei, illetve rajzolói egyre inkább a művészek közül kerültek ki. Így történhetett meg, hogy míg kezdetben a borító, a színes előzőképapír és a könyv tartalma között semmi összefüggés sem volt, addig ebben a században ez megváltozott, és igencsak szoros kapcsolatot tudunk felfedezni a legtöbb kiadvány esetében (15. sz. kép).

Róth András Lajos

